

#'###

##"### ##### .## ### #

Proceedings of the American Academy for Jewish Research, Vol. 33. (1965), pp. 41-65.

Stable URL:

<http://links.jstor.org/sici?sici=0065-6798%281965%2933%3C41%3ATTST%3E2.0.CO%3B2-M>

Proceedings of the American Academy for Jewish Research is currently published by American Academy for Jewish Research.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of JSTOR's Terms and Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/about/terms.html>. JSTOR's Terms and Conditions of Use provides, in part, that unless you have obtained prior permission, you may not download an entire issue of a journal or multiple copies of articles, and you may use content in the JSTOR archive only for your personal, non-commercial use.

Please contact the publisher regarding any further use of this work. Publisher contact information may be obtained at <http://www.jstor.org/journals/aajr.html>.

Each copy of any part of a JSTOR transmission must contain the same copyright notice that appears on the screen or printed page of such transmission.

The JSTOR Archive is a trusted digital repository providing for long-term preservation and access to leading academic journals and scholarly literature from around the world. The Archive is supported by libraries, scholarly societies, publishers, and foundations. It is an initiative of JSTOR, a not-for-profit organization with a mission to help the scholarly community take advantage of advances in technology. For more information regarding JSTOR, please contact support@jstor.org.

תוספות הרא"ש למסכת ברכות:

מאת

הרב דר. יוסף פאעור הלוי, ס"ט.

א. מקורות תוספות הרא"ש למסכת ברכות.

כדי לעמוד על מהותם וערכם של תוספות הרא"ש (= תוה"ר) ולהסיק מתוך זה מסקנות מדויקות, עלינו לעמוד היטב על כל דיבור ודיבור בחיבוריו, לנתח כל אחד מהם, ולהשוותו אל הספרות הרבנית של אותה תקופה. במאמר זה נדון בפרוטרוט רק על תוספות הרא"ש למסכת ברכות ויחוסם אל ספרות הראשונים של אותה תקופה. מסקנותינו הן רק על תוספות הרא"ש למסכת ברכות, אבל יכולות גם כן להפיץ אור ולשמש דוגמא ומופת לשיטת רבינו בשאר תוספותיו.

הרא"ש השתמש בעיקר בשני מקורות בחיבור תוספותיו למסכת ברכות. המקור הראשון והחשוב ביותר הוא תוספות הרב יהודה שיר ליאון ז"ל (= רי"ח).² רוב הדיבורים של תוספות הרא"ש למסכת ברכות נמצאים מלה במלה או בתמציתם בתוספות הרי"ח. בדרך כלל, כשמביא או מזכיר רבינו חידושי חכמי צרפת ואשכנז, הן בשמם או בסתם, הוא רק מעתיק את המובא בתוספות הרי"ח.

¹ תוספות הרא"ש למסכת ברכות הוזכרו לראשונה ע"י החיד"א ז"ל, בשם הגדולים, ח"ב מערכה, תוספי הרא"ש. יצא לאור בספר ברכה משולשת, ווארשא תרכ"ג. סימון הדפים והעמודים בעבודה זו הם לפי המהדורה בברכה משולשת. הרי"ן אפשטיין ז"ל, הוכיח את בעלותו של הרא"ש על חיבור זה, וביטל מה שפקפקו קצת מהחוקרים, ראה I. N. Epstein, *Les "Tosafot" de R. Ascher*, *Sur "Berachot"* REJ (65), pp. 47–53, Paris 1913. דרך אנבי יש להעיר שלמרן יוסף קארו ז"ל, כנראה לא היה ידוע חיבור זה, שהרי כשהביא הטור א"ח סי' קו, בשם אביו, דברים הנמצאים כאן בדף יד, ג ד"ה אם יכול לחדש, כתב מרן: לא מצאתי דבר זה לא בפסקים ולא בתשובות ולא ראיתי מי שפירש כן.

² תוספות הר' יהודה שיר ליאון ז"ל, הוזכרו בחיד"א שם, מערכה, תוספות רבינו יהודה, ויצאו לאור בספר ברכה משולשת, שם. במהדורה זו נדפס רק מדף ח, ב, והחסר הושלם ע"י ר' זבולון זק"ש, השלמת תוס' ר"י למסכת ברכות, טיני" (לו), עמ' פו-ק, ירושלים, אייר תשט"ו. כל המקבילות בין הרי"ח לתוה"ר עד דף ו, ג, המובאות להלן, הן על פי המאמר הנ"ל, והשאר סומן על פי המהדורה בברכה משולשת. הכ"י השלם של תוספות הרי"ח לברכות נמצא בבית המדרש לרבנים בניו יורק, כ"י 19^b, חידושי מסכת תענית מרבינו ישעיה הראשון, ועוד (37.333). בכ"י הוה תוספות הרי"ח הן בדפים 73–194.

המקור השני לתוספות הרא"ש הוא חידושי חכמי ספרד, דהיינו הרי"ף, הרמב"ן, תלמידי רבינו יונה (=תר"י), והרשב"א. מעטים הם הדיבורים שאינם נמצאים, מלה במלה או בתמציתם, בשני המקורות האלו.

שיטת העתקתו של הרא"ש בתוספותיו וגישתו אל המקורות שהיו לפניו היא לכתוב הדברים בסתם בלי להזכיר שם מחברם. יתר על כן הלשונות: „קשיא“, „מסתברא“, „וי"ל“, וכיוצא בהם, אינם ברוב המקומות דברי הרא"ש כי אם דברי מחברים אחרים שהעתיקם יחד עם שאר דבריהם. דרך העתקתו זו גרמה קצת טעות בין החוקרים. והנה משום שהרבה דברים שנכתבו בתוספות הרא"ש בסתם מופיעים במקורות אחרים בשם הרי"ף, חושב פרופ. א. א. אורבך נר"ו, שהרא"ש העתיקם בגוף ראשון כמו שהיו כתובים לפניו, דהיינו שהרא"ש העתיק מתוספות הרי"ף.³ דעה זו מבוססת בעיקר על קטע אחד למסכת כתובות שאורבך מיחסו לתוספות הרי"ף. במקום אחר⁴ הוכחו שהקטע הנ"ל שייך לתוספות הרא"ש, ובכך אין שום ראיה „שהרא"ש העתיק מלה במלה את דבריו של הרי"ף בתוספותיו לכתובות“.⁵

באשר לתוספות הרא"ש למסכת ברכות יש בידינו להוכיח שהדברים שכתבם בסתם, ומופיעים במקורות אחרים – בעיקר בתוספות הרי"ף – בשם הרי"ף, לא העתיקם הרא"ש מתוספות הרי"ף. נראה כי דברים אלו העתיק הרא"ש מתוספות הרי"ף שכתובים בשם הרי"ף, „רבי“, או „מ"ר“ (=מורי רבי), וכשהעתיקם כתבם הרא"ש בסתם. על זה מוכיחה העובדה שגם הדברים שכתב הרי"ף שיר ליאון בלשונות: „אמר לי“,⁶ „ופעם אחרת פירש לנו רבינו“,⁷ „ואני שמעתי“,⁸ „ואמר לנו“,⁹ „וכך פירש לנו רבינו“,¹⁰ „רבי השיבני“,¹¹ „שמעתי“,¹² „דבר זה מפי רבי“,¹³ מופיעים במקומות המקבילים בתוספות הרא"ש בסתם,¹⁴ לשונות אלו מעידות, ללא ספק, שהרי"ף שיר ליאון קבלם מפי השמועה, ולאחר מכן, כאמור, נסחם הרא"ש בלשון סתם. שיטה זו נהג לפעמים רבינו

³ א. א. אורבך, בעלי תוספות, עמ' 460 ואילך, ירושלים תשט"ו.

⁴ ראה מאמרי, תוספות הרא"ש לפרק המדיר, „סני' (נ"ז) ניסן תשכ"ה עמ' כ ואילך.

⁵ בעלי תוספות, עמ' 460, ועיין עמ' 207–208.

⁶ תוספות הרי"ף דף ז, א.

⁷ שם דף כב, ד.

⁸ שם דף יב, ד.

⁹ שם דף יב, ג.

¹⁰ שם דף כ, ב.

¹¹ שם דף לה, ב.

¹² שם דף לא, ד.

¹³ שם דף כט, ד.

¹⁴ השווה תוה"ר דף: י; ב; כב; ב; יד; ג; יד; ד; כ; ג; לג; א; כט; ג; כז; ד.

גם בהעתיקו דברי מחברים אחרים, כגון ר' יוסף¹⁵, ר' תם¹⁶, ואחרים¹⁷, שבדרך כלל העתיק בשמם.

לעומת זה יש להעיר שלעתיים רחוקות הרא"ש כותב איזה דברים של הר"י¹⁸, או של ר' יהודה שיר לייאון¹⁹, בשם אומרם. ופעם אחת מצאתי שהוא מוסר לנו מעשה בהר"י שיר לייאון²⁰, שאינו מובא ברי"ח, ונראה שמעשה זה קרה אחר שחיבר הר"י ח תוספותיו לברכות. וכדאי לשים לב שעל הרוכ, המקומות שהרא"ש מזכיר את הר"י בשמו הם כשמביא שאליות שהר"י פסק²¹, או מנהיגים שהיה נוהג²², או מעשה שהעיד²³.

כמה חיבורים לא היו לפני הרא"ש במקורם והוצרך לשאוב אותם ממקור שני. דבר זה גרם לכמה שיבושים.

משום שלא היו להרא"ש דברי ר' חננאל במקורם והוצרך לשאוב אותם ממקור שני, לא תמיד הבחין בין מה שהם דברי ר' חננאל לבין תוספת הפירוש של המקור השני. והנה דברי ר' חננאל המובאים בדף יג, ד ד"ה ורב חסדא אמר, מועתקים מהדיבור המקביל ברי"ח דף יב, א. משום כן כשראה הרא"ש את דברי ר' חננאל בתר"י בתוספת לשון, חשב שהוא פירוש תר"י לדברי ר' חננאל²⁴, ובאמת אותם דברים שייכים לר' חננאל²⁵. הוכחה נוספת שהרא"ש העתיק ממקור שני היא שאנו מוצאים בכמה

¹⁵ השווה תוה"ר דף: טו, ג ד"ה דברים שהתרחי; יט, ד ד"ה ומוצאו בוויית אחרת; כב, א ד"ה לא יערענו; כג, ד ד"ה לקט מכלן כוית; כו, ד ד"ה לבתר דסליקו; כח, א ד"ה פטר את הפרפרת; כח, ג ד"ה הסבו אין; לב, א ד"ה ולא בידים מוזהמות; לו, ג ד"ה רב"ה אומרים; לח, ג ד"ה ברוך שעשה לי, עם המקביל ברי"ח.

¹⁶ השווה תוה"ר דף: ט, ג ד"ה ימים שהיחיד; יד, ד ד"ה עד שלא יגיע; יו, ב ד"ה יצחק תקן; כד, א ד"ה לקט מכלן; כה, ד ד"ה כל היכא דאי שקלית; כו, ד ד"ה אי הכי יין נמי, עם המקביל ברי"ח.

¹⁷ השווה תוה"ר דף: ו, ג ד"ה מכאן ואילך לא הפסיד, עם המובא בחידושי הרשב"א דף י, ב ד"ה הקורא מכאן ואילך, בשם הר"י אבן גיאת; טו, א ד"ה מרחיק ד' אמות, עם השנת הראב"ד על הרמב"ם הל' ק"ש פ"ג ה"ב; כג, ד ד"ה נתן ר"ג; כו, ד ד"ה זה שני לארץ; לב, ב ד"ה ולא אמן יתומה; לו, א ד"ה חי ומלא; לו, ד ד"ה הנכנס לביתו, עם המקביל ברי"ח; לא, א ד"ה שיש מהן פותח בברוך, עם רש"י מו, א ד"ה כדתניא.

¹⁸ תוה"ר דף: ה, ג; ח, ב; יא, ג; יד, ג; יט, א; ג; כד, א; כה, א; ד; לד, א.

¹⁹ שם דף: ז, ד; יא, ד; יב, א; לד, ג; לה, ב.

²⁰ שם דף יא, ד ד"ה ומכל מצות, ועיין בהלכותיו כאן פ"ג סי' ב, ובהגהות מיימונית הל' אבל פ"ד אות ה.

²¹ תוה"ר דף: ח, ב ד"ה משקרא ק"ש; יא, ג ד"ה רב אשי אמר.

²² שם דף: ז, ג ד"ה טורפין; כה, ד ד"ה מניח פרוסה; בדף יט, ג ד"ה אייתי וזנא, מוכיר הר"י כדי להכריע נגד ר"ח (כרי"ח: ר"ח). ובדף כה, א ד"ה מי סברת, מוכיר הר"י כדי לחלוק עליו.

²³ שם דף יט, א ד"ה איכא דאמרי.

²⁴ עיין בהלכותיו כאן פ"ג סי' יד.

²⁵ עיין אוצ'ה"ג לברכות, פיר"ח, עמ' 20 הערה ו.

מקומות שמביא דברים בשם חכם זה או אחר ואינם שלו. מתוך כמה מקומות מתברר שנתחלפו לרבינו שמות חכמים ושיטותיהם. והנה דוגמאות אחדות. הדברים המובאים בדף ה, ג ד"ה טורפין, בשם ר"ת, שייכים לר"ת.²⁶ דברים המופיעים בדף כה, ג סד"ה ור' יוחנן אמר, בשם הרמב"ן,²⁷ שייכים להרמב"ם. דבר זה מתברר יפה כשאנו משווים דברי רבינו עם המקור שממנו שאב אותו דיבור.

רשב"א²⁸

תוספות הרא"ש

<p>ונראה דפסק כלישנא קמא וטעמא משום דהוי כדרבנן והלך אחר</p> <p>המיקל והלכה כלישנא קמא וכן מוכח ממעשה דבר קפרא ותרין תלמידיה דאייתו קמיהו דורמסקין ופרגיות ושלקות ונתן רשות לאחד מהם לברך</p> <p>וכן כתב הרמב"ן ז"ל דפת ויין בעי הסבה אבל שאר דברים לא בעו הסבה.</p>	<p>ונראה דפסק כלישנא קמא וטעמא משום דהוי כדרבנן והלך אחר</p> <p>לשון המיקל... ואלא מיהו ממעשה דבר קפרא ותרין תלמידיה דאייתו קמיהו דורמסקין ופרגיות ושלקות ונתן רשות לאחד מהן לברך... אבל הרם במז"ל כתב²⁹ דפת ויין בעו הסבה אבל שאר דברים לא בעו הסבה³⁰</p>
--	--

הדברים שרבינו מיחסם לרב האי גאון, בדף כט, א ד"ה האי מאן דמורת, שייכים להראב"ד. דבר זה מתברר כשאנו משווים דברי הרא"ש עם דברי הרשב"א.³¹

²⁶ עיין שם עמ' 2 הערה ו. ועוד השווה המובא בתוה"ר דף ג, ד ד"ה משעה שהעני, בשם ר"ח, עם דיבור המקביל ברי"ח עמ' פט, בשם ר"ת; וכן המובא בשם ר"ח בדף יט, ג ד"ה אייתי זוגא, עם המקביל ברי"ח דף יח, ב, ובתוספות שבת דף כ, ב ד"ה אבן, בשם ר"ת. ואולי ט"ס נפל בדברי רבינו. ועוד השווה המובא בדף לה, ב ד"ה אבל אומין עליהו, בשם ה"ר יהודה, עם המקביל ברי"ח בשם רבי. ויש להעיר שבספר אורחות חיים, דפוס פירנצי תק"י (מהדורת צילום, ירושלים תשט"ז), הל' ברכת המזון סי' לה, נכתבו גם כן אותם דברים בשם ה"ר יהודה.

²⁷ וכ"כ בהלכותיו כאן פ"ו ס"ס י' לג, והובאו בב"י א"ח סי' קעד.

²⁸ ברכות דף מג, א אד"ה ולענין.

²⁹ ברכות פ"א ה"ב.

³⁰ בכ"מ שם כתוב שגם הרמב"ן פסק כן, אבל כנראה נמשך בוה אחרי הרא"ש, ועיין

הערה ²⁷.

³¹ ברכות דף מג, ב ד"ה אמר מר זוטרא.

רשב"א

תוספות הרא"ש

ואותן ורדין
 שאנו קורין רושאש כתב הראב"ד
 שמברכין עליהן ריח טוב בפירות
 כתב רב האי גאון דאותן ורדין
 שאנו קורין רוז"ש
 שמברכין עליהם אשר נתן ריח טוב
 בפירות.³²

יש בידינו להוכיח כי דברים האלו שייכים באמת להראב"ד ולא לרב האי גאון שהרי בכמה מקורות אחרים מופיעים דברים האלו בשם הראב"ד.³³ נוסף לזה, אנו יודעים ששיטת רב האי גאון היא כשיטת הרמב"ם,³⁴ והיינו שעל הוורד מברכים בורא עצי בשמים.³⁵

³² וכ"כ בהלכותיו פ"ו סי' לו, והעתיק דבריו רבינו ירוחם נתיב טו סוף ח"ב, והטור א"ח סי' רטו. ויש להעיר שרב האי גאון לא היה קורא לארץ רוז"ש, ובדוחק י"ל שהמלים, שאנו קורין" הן דברי הרא"ש.

³³ שו"ת הרשב"א ח"א סי' שצ"ו וסי' תתכ"א, האגור הובא בשו"ת מהרשד"ם י"ד סי' קצ"א, ואורחות חיים, הל' ברכות סי' לט.

³⁴ הל' ברכות פ"ט ה"ו. על השפעת הגאון על שיטת הרמב"ם בזה ראה מאמרו של דר. מאיר חבצלת, מקורות סדור רס"ג בה' תפילה וה' ברכות להרמב"ם" העומד להופיע ב, סיני" בקרוב.

³⁵ עיין באורחות חיים הנ"ל, ברכות סי' לט, ובכפתור ופרח, פמ"ח, הובא באוה"ג לברכות, הפירושים, עמ' 63, הערה ו. אולי הטעם שהרא"ש לא רצה ליחס דברים אלו להראב"ד הוא כי בתר"י הובא בשמו שעל מי הורד מברכים בורא מיני בשמים (ברכות מנ, א ד"ה וכתב רמ"ל). ואם על הורד עצמו יש לברך שנתן ריח טוב בפירות למה יברכו על המים היוצאים ממנו בורא מיני בשמים? והיה אפשר לחלק בין הברכה שיש לומר על ריח הפרי עצמו, ובין הברכה הנאמרת על ריח מימיו, כמו שמבדילה הגמרא (ברכות לו, א) בין הברכה הנאמרת על אכילת התמר ובין הברכה הנאמרת על דובשא דתמרא, וולמעשה הרישב"א עושה חילוק כזה גם בברכות הריח, הלכות ברכות, פ"ד ה"י. אבל הרשב"א שם כתב דהבדל זה נאמר רק לענין ברכות אכילה, לא בברכות הריח, והביא ראיה לזה מדברי רב האי גאון. ובאמת לשיטת הרשב"א יש סתירה בראב"ד, וכמו שהעיר על זה הרב אהרון אלפנדרי, מרכבת השנה, הל' ברכות, פ"ט דף קט"ו שיטה כח. ומשום שהרשב"א הביא ראיה לדבריו מרב האי גאון יחס הרא"ש כל האמור שם לרב האי גאון. (אבל, כנראה הרשב"א הביא דברי רב האי גאון רק להוכיח שאין לחלק בברכות הריח בין הפרי עצמו למה שיוצא ממנו. ושיטת הראב"ד בפרט זה היא כמו הרישב"א הנ"ל). נוסף לזה יש עוד נימוק, שאולי הניע את הרא"ש לשלול דברים אלו מהראב"ד, שהרי הוא סובר (כ"כ הרשב"א בשמו, הובאו דבריו בב"י י"ד סי' רצד) שאין בוורד דין ערלה, ואם אינו חשוב פרי לענין ערלה גם אינו חשוב פרי לענין ברכה, עיין בתוה"ר דף כג, א ד"ה ומדלגבי, וע"ע בשו"ת מהרשד"ם י"ד סי' קצ"א. ומה שיש לחלק בין דין ערלה לברכה נתבאר בשו"ת מהרי"ט י"ד סי' לד, ובמהר"ם נ' חביב, תוספת יום הכיפורים, על דף פא, ב ד"ה ודע שבקשתי.

כנראה שהרא"ש הרבה להשתמש בחידושי חכמי ספרד כדי לשאוב מהם ציטטות ודעות חכמים לפניהם, הן משום שדבריהם לא היו לפני רבינו במקור, או מסבות אחרות, ולהשלים בזה החסר בתוספות הרי"ח. בעיקר השתמש הרא"ש בחידושי הרשב"א, ופחות מזה בתר"י.

רוב הציטטות של רבינו האיי גאון הנמצאות בתוספות הרא"ש לברכות, שאבם הרא"ש מהרשב"א,³⁶ ומיעוטם מתוספות רבינו יהודה שיר ליאון.³⁷ אף לא פעם אחת מצטט או מזכיר רבינו את רב האיי גאון ואינו נמצא באחד משני המקורות האלו.³⁸

למרות שחידושי הראב"ד היו מאוד נפוצים, מעטים הם המקומות שהרא"ש השתמש במקור. חוץ ממקומות מספר — בהשגות הראב"ד על הרמב"ם,³⁹ ובתשובה אחת שהשתמש בקצתה בשני מקומות⁴⁰ — הרא"ש שאב דברי הראב"ד מחידושי הרשב"א,⁴¹ ובמקום אחד מתר"י,⁴² כמו שיוצא מהשוואת הלשונות. ישנו מקום אחד מאוד מאלף המראה מדת תלותו של

³⁶ השווה: תוה"ר דף ג, ג סד"ה מאימתי, עם רשב"א דף ב, א ד"ה ונשאל מרבינו האי; תוה"ר דף ד, א ד"ה ר' חנינא, עם רשב"א ב, א ד"ה רבי חנינא; תוה"ר דף טו, ד ד"ה מטה, עם רשב"א דף כה, ב ד"ה גירסת כל הספרים (ועיין בתר"י שם); תוה"ר דף יו, ב ד"ה דיקא, עם רשב"א דף כו, א ד"ה דיקא; תוה"ר שם ד"ה מפני שיכול, עם רשב"א דף כו, ב ד"ה ואם הבדיל; תוה"ר דף יז, ד ד"ה מאן דעבד כמר, עם רשב"א דף כז, א ד"ה השתא דלא איתמר; תוה"ר דף יח, ב ד"ה עד שיראה, עם רשב"א דף כח, ב ד"ה עד שיראה איטור; תוה"ר דף כז, א ד"ה אמר אביי, עם רשב"א דף מ, ב ד"ה ורבי יוחנן אמר לך; תוה"ר דף כט, א ד"ה הדס וכל דדמי ליה, עם רשב"א דף כט, א ד"ה מתיבי אין; תוה"ר דף לו, ג סד"ה הא בשאר ברכות, עם רשב"א דף מה, ב ד"ה לא קשיא (ועיין בתר"י שם); תוה"ר דף לב, א ד"ה להיכן הוא חזור, עם רשב"א דף מו, ב ד"ה ולענין אח שמפסיק; תוה"ר דף לו, ג ד"ה הא בתחלה, עם רשב"א דף נג, א ד"ה תני חדא.

³⁷ השווה תוה"ר דף: ח, ג ד"ה כי כרע כרע; כו, ב וג ד"ה אבל בשאין; לג, א ד"ה לית הלכתא ככל הני; לח, ג ד"ה ארבעה צריכים; עם המקביל ברי"ח. דף ד, ג; כו, א; לה, ב (אד"ה אשר שאלת מנין); מב, א.

³⁸ המקום היחידי הוא בדף כט, א ד"ה האי מאן דמורח. אבל, כאמור לעיל, הדברים האלו שייכים להראב"ד.

³⁹ השווה תוה"ר דף טו, א ד"ה מרחיק ד' אמות, עם השנת הראב"ד על הרמב"ם הל' ק"ש פ"ג ה' יב; ועיין תוה"ר דף כט, ג ד"ה אכל טבל.

⁴⁰ תוה"ר דף לא, א ד"ה ויש מהם חותם, ודף לט, ד ד"ה כי מתער אומר. והשווה עם ראב"ד: תשובות ופסקים, הוצאת ר' יוסף קאפח, ירושלים תשכ"ד, סי' מד.

⁴¹ השווה תוה"ר דף יג, ג ד"ה אלא מאי ר' יהודה, עם רשב"א דף טו, א ד"ה מאן תנא חרש; תוה"ר דף יד, ב ד"ה אמר להם גומר, עם רשב"א דף כא, א ד"ה אמר להן גומר; תוה"ר דף טו, א ד"ה כר' יהודא בן בתירא, עם רשב"א דף כב, א סד"ה אמר לו בני; תוה"ר דף יח, ד אד"ה הא דאדכר, עם רשב"א דף כט, ב ד"ה שאלה בברכת השנים; תוה"ר דף כא, א ד"ה רבא כרע בהודאה, עם רשב"א דף לד, ב ד"ה אמר רבא כרע; תוה"ר דף לב, א ד"ה להיכן הוא חזור, עם רשב"א דף מה, ב ד"ה ולענין אח; תוה"ר דף לט, ג ד"ה האי קרא מרישה לסיפיה, עם רשב"א דף ס, ב ד"ה האי קרא.
⁴² השווה תוה"ר דף כט, א ד"ה משחא, עם תר"י דף מג, א ד"ה וכשרתא.

רבינו בחידושי הרשב"א. דברי הרשב"א בברכות כב, א סד"ה אמר לו בני, נובעים בתוכנם מהראב"ד,⁴³ אבל שונים במקצת מדבריו, ונכתבו בסתם ובשינוי לשון. והנה כשהביא רבינו בדף טו, א ד"ה כר' יהודא בן בתירא, דברים בשם הראב"ד, העתיק במקומם הנמצא בחידושי הרשב"א. והנה הדיבורים:

הראב"ד	תוספות הרא"ש	הרשב"א
ותמה על עצמך	הקשה הראב"ד	ואיכ' למידק
איך ר' יהודה בן בתירא יכול לבטל תקנת עזרא ולבריא המרגיל מיהא צריך טבילה במ' סאה ואולי נאמר דתקון עזרא ולא קבול לטבילה אלא בנתינת ט' קבין בלחוד וכיון דאתא רבי יהודה בן בתירא ואורי דאין ד"ת מקבלין טומאה נהגו כ"ע כותיה.	כיון דתקנת עזרא הוא היכי אתי ר' יהודה בן בתירא ומבטל לה ותירץ דלא פשטה אותה גזירה בכל ישראל ואתא ר' יהודה בן בתירא והחזיק בידיהו וקראו על שמו.	כיון דתקנת עזרא הוא היכי אתי רבי יהודה בן בתירא ומבטל לה... ⁴⁴ וי"ל דאת' עזר' ולא קבילו מיניה אלא נהוג בה להקל ואתא רבי יהודה בן בתירא ואחזיקו בידיהו וקראו על שמו. ⁴⁵

הנה לפנינו שהרא"ש הכיר דברי הראב"ד במקורם – שהרי הוא ידע שדברי הרשב"א נובעים בתוכנם מחידושי הראב"ד – וככל זאת לא העתיק את המקור, כי אם חידושי הרשב"א.

דברי רבינו שמואל הנגיד, המובאים בשמו פעם אחת,⁴⁶ ומופיעים בשינוי לשון קצת, בחידושי הרשב"א,⁴⁷ ובת"ר,⁴⁸ שאבם רבינו מהרשב"א.⁴⁹ דברי ר' סעדיה גאון המופיעים כאן שתי פעמים,⁵⁰ נמצאים בת"ר,⁵¹

⁴³ בהשנות על הרי"ף, על משנת בעל קרי" (דף כב, א) ד"ה יצא בדיעבד.

⁴⁴ והא אין ב"ד רשאי לבטל דברי ב"ד חבירו א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין".

⁴⁵ השווה חידושי הרא"ה לברכות, פקדת הלוים, עמ' מו.

⁴⁶ תוה"ר דף טו, א ד"ה איתרמי לי רוק.

⁴⁷ דף כד, ב ד"ה ירושלמי רבי יוחנן אמר.

⁴⁸ דף כד, ב סד"ה ואי אנינא דעתיה.

⁴⁹ עיין פרופ. הר"מ מרגליות, ספר הלכות הנגיד, ירושלים תשכ"ב,

עמ' 83.

⁵⁰ תוה"ר דף כ, ב ד"ה אלא אימא הואיל; דף לד, ד ד"ה אמר שמואל.

⁵¹ דף לג, א ד"ה אלא אימא הואיל.

וברשב"א.⁵² דברי ר' יהודה ברזילי, המופיעים פעמיים,⁵³ לקוחים מהרי"ח,⁵⁴ ומהרשב"א.⁵⁵ דברי הרמ"ה,⁵⁶ ורבינו אפרים⁵⁷ (תלמיד הרי"ף), המופיעים פעם אחת כאן, הועתקו מטר"י.⁵⁸ דברי הבה"ג, רב אחאי גאון, רבינו חננאל, הערוך, וכו', לקוחים על פי רוב מתוספות הרי"ח, ובמקומות מעטים מהמקביל ברשב"א ובטר"י.

ואלו הם האישים והחיבורים שהוזכרו בשמם בתוספות הרא"ש למסכת ברכות.

הראב"ד: י, ג; יד, ב; טו, א; יח, ד; כא, א; כט, א, ג; לא, א; לב, א; לט, ג, ד.

רב אחא משבחא גאון, או שאלתות דרב אחאי: יד, ב; יח, ג; כא, ג; לד, ד; לח, ב.

ר' אלחנן: ה, ב; ז, ב; יג, ג; יד, ד; כא, ג, ד; כב, ב.

ר' אליהו: ח, ג.

ר' אליעזר ממיץ: כג, ג.

ר' אליעזר הקלירי: כ, ד.

ר' אלפס: עיין רי"ף.

ר' אפרים: לג, ד.

בה"ג, או ה"ג (= בעל הלכות גדולות): ט, ג; יז, א; יח, ג; יט, ב; כ, א, ד;

כב, ב, ג; כג, א, ב, ג; כד, א, ג; כו, ב; כז, א, ב, ג, ד; כט, א; ל, ב, ג;

לא, ג; לב, א, ד; לג, ג; לד, ד; לה, ג.

רבינו גרשום מאור עיני הגולה: יב, ג.

ר' האי גאון (עיין גם כן „הגאון“): ג, ג; ד, א, ד; ז, ג; ח, ג; יז, ב;

יח, ב; כו, א, ב, ג; כט, א; ל, ג; לב, א; לג, א; לו, ג; לח, ג.

הגאון: טז, א, ד; יז, ב, ד.

הגאונים, עיין „תשובת הגאונים“: ח, א; יד, ב; כח, ב, ד.

ר' חיים או ר' חיים הכהן: יד, ג; כא, ב.

ר' חננאל: ג, א, ד; ו, ב; ז, ב; ט, א, ד; יא, א, ב; יב, ג; יג, ד; יד, ג;

טו, ד; טז, א, ב, ג; יח, א, ג; יט, א, ב, ג; כ, א, ג, ד; כו, א, ד; כז, ד;

כח, א, ב; כט, א, ב; ל, ב; לב, ג; לג, ב; לד, א, ב, ד; לה, ב, ג, ד; לו, א;

לז, ג, ד; לט, ג.

מר רבי יהודאי [גאון]: ל, ג.

⁵² דף מט, ב ד"ה מכיון שהוא אומר.

⁵³ דף ד, ב ד"ה כי קא חשיב; לד, ד ד"ה אמר שמואל.

⁵⁴ עמ' צב, א ד"ה ראש האשמורה התיכונה.

⁵⁵ דף מט, ב אד"ה מכיון.

⁵⁶ דף כח, ד ד"ה ממוש"ק.

⁵⁷ דף לג, ד אד"ה ובשבת מתחיל.

⁵⁸ דף מג, א אד"ה חוץ ממוש"ק; מח, ב אד"ה ובשבת.

- ר' יהודה [שיר לראון]: ז, ד; יא, ד; יב, א; לד, ג; לה, ב.
 ר' יהודה (ט"ס וצ"ל ר' יצחק בר' יהודה): י, א.
 ר' יהודא ברזילי, או ר' יהודה ברצלוני: ד, ב; לד, ד.
 ר' יהודה החסיד: ג, א.
 ר' יום טוב (בריי"ח: יהודה חתן רבינו שלמה): כז, ד.
 ר' יונה: כח, ד; כט, ב; לג, ד.
 ר' יוסף, או ר' יוסף בר משה, או תוספות ה"ר יוסף: ו, ד; טו, א, ב, ג;
 יח, ג; יט, א; כא, ד; כב, ב; כה, א; כז, א; ל, א, ב; לג, ב, ד; לד, ד; לח, ג.
 ר' יוסף קרא: יג, ג.
 ר' יחיאל מפארי"ש: לו, ד.
 ר' יעקב: (עיין ר"ח).
 ר' יעקב מאורלי"נש: יד, ד; לט, ג.
 ר' יעקב מקורביל: יז, ד; לג, ב.
 ר"י (= ר' יצחק הזקן): ה, ג; ח, ב; יא, ג; יד, ג; יט, א, ג; כד, א; כה,
 א, ד; לד, א.
 רי"ף: ו, ב; י, ד; יא, ב; טו, ד; טז, א; יט, א; כב, ב, ג; כג, א, ב; כד, ג;
 כו, ב, ג; כט, ט; ל, ד; לב, א; לג, ד; לה, ב; לו, א; לט, א.
 ריב"א (= ר' יצחק בן אשר הלוי) או ר' יצחק הלוי: ג, א; ד, ד; יב, ד;
 לט, א.
 ריבצ"א (= ר' יצחק בן אברהם): לא, ג.
 ר"מ (= ר' מאיר מרוטנבורג, רבו של הרא"ש): לב, ג.
 ר' מאיר הלוי: כח, ד.
 מחזור ר"ח: כג, ג.
 ר' מנחם מאונ"א: כה, ד.
 ר"מ (ר' משה בן מיימון): כט, א, ג; ל, ג.
 רמב"ן: יא, ג; יב, ב; כח, ד.
 ר"ג (= ר' נסים גאון): ו, א; לו, ג.
 סדר עולם: ו, א.
 סדר רב עמרם: (עיין ר' עמרם גאון).
 ר' סעדיה גאון: כ, ב; לד, ד.
 ר' עמרם גאון: ג, א; כט, ד; לא, ג; לו, ד.
 ערוך: ג, ד; ה, ד; ח, ג, ד; יב, ג; כ, ג; כז, א; כט, א; לה, א.
 רב פלטוי בר אביי ראש ישיבה: כט, ד.
 רבינו קלונימוס איש רומי: יג, ג.
 רש"י: ג, א, ג; ד, א, ד; ה, ב, ג, ד; ו, א, ב, ד; ז, ג, ד; ח, א, ב, ג;
 ט, א, ב, ג; י, א, ג; יא, א, ב; יב, ג, ד; יג, א, ב, ג, ד; יד, א, ג; טו, ד;
 טז, א, ב, ג, ד; יז, ד; יח, א; יט, א, ב; כ, ג, ד; כא, ג; כב, א, ג, ד; כג, ב, ד;
 כד, א, ד; כה, א, ג, ד; כו, ב, ג, ד; כז, א, ב, ד; כח, א, ב, ד; כט, א, ב;

ל, א, ב, ג; לא, ג; לב, א, ד; לג, ב, ד; לד, א, ג, ד; לה, א, ב, ג; לח, א; לט, ב, ג.

רשב"ם (עיין רשב"א ורשב"ז): ג, ג, ד; ז, ג; י, ב; יג, ג; יז, א, ב; כ, ג, ד; כז, ג; כח, א; כט, ג; ל, א, ב; לא, א; לג, ב; לו, ד; לט, ב. (שמעון) [שמואל בר' אהרן] מאנביילה: ו, ב. [ר' שמואל] הנגיד: טז, א.

רשב"ז (בריי"ח ר' שמואל): יב, א.

ר' שמעיה: ו, א; יד, א; טז, ב; כא, ג, ד; כו, ב; לב, ג.

רשב"א (= ר' שמשון בר' אברהם משנץ, ובריי"ח גורס רשב"ם, והתוספות גורס כגירסת רבינו): כז, ד.

ר' שמשון מקוצי: טו, ב.

ר"ת: ג, א, ב; ד, ד; ה, א; ח, א, ב; ט, ב, ג, ד; יא, ד; יב, א; יג, ב, ג; יד, ג; טז, ב; יט, א, ג; כ, ג, ד; כא, ד; כב, א, ד; כג, ג; כד, א; כה, ג, ד; כו, א, ב; כט, ג; לא, א, ב, ג; לב, ד; לג, א; לו, א, ב; לז, ב.

תשובת הכבלים: טז, ב.

תשובת הגאונים: כ, א.

ב. תוספות הרא"ש כ"ח"יבור"

פרופ. א. א. אורבך סובר שתוספי הרא"ש אינם "חיבור מקורי" אפילו במובן המצומצם של זמנם. לדעתו תוספי הרא"ש הם העתק גרידא, יען כי לא הוכנסו בו אלא חידושיהם של אחד משלושה חכמים, הר"י, הר"ם שיר ליאון, ותוספות שאנץ, ולא מחכמים אחרים, כגון חכמי ספרד, או שאר חכמי צרפת ואשכנז. יתר על כן, לדעתו, הרא"ש רק העתיק דברי חכמים הנ"ל, בלי שינוי, ולא "עיבד" אותם כמו שעשו ר' אליעזר מטוך ור' פרץ. והנה דבריו:

"לאחר כל הנאמר ברור, שתוספות הרא"ש אינן חיבור מקורי, ואף לא במובן המוגבל של המונח, מעין עבודותיהם של רבנו פרץ או של ר' אליעזר מטוך ושאר עורכי התוספות. הוא לא הרכיב ולא עיבד קבצים שהיו לפניו, אלא העתיק את תוספות הר"י, הר"ם משאנץ או של ר' יהודה שירליאון, עד כמה שהיו בידי, כמעט ללא שינוי כלשהו, וכאן וכאן הוסיף דברים מעטים מתורת רבו מהר"ם. במקרים אלה לא השתמש בתוספותיהם של ר' יחיאל מפאריס,⁵⁹ חכמי איברא, רבנו פרץ וגם לא של אשכנזים, וכפי שראינו אף

⁵⁹ דברי ר' יחיאל מפאריס מופיעים בתוה"ר לברכות שתי פעמים. פעם אחת בשמו, עיין דף לו, ד ד"ה הנכנס לביתו במוצאי שבת, ופעם שנית בסתם, השווה המובא בדף לט, ב ד"ה התם נמי דאיכא, עם המובא במרדכי סי' רט"ז בשם רבינו יחיאל מפארי"ש.

לא בשל רבו המהר"ם⁶⁰ וגם לא בחיבוריהם של חכמי פרוכניצא או ספרד⁶¹.

מסקנה זו— לכל הפחות בנוגע לתוספות הרא"ש לברכות שאנו דנים עכשיו— אינה מדויקת. אמנם נכון הוא שעל הרוב תוספות הרא"ש לברכות הוא העתק תוספות הרי"ח⁶², אבל ישנו גם כן מיעוט הניכר לעינים שהוא שונה בהרבה ממנו.

אין שום ספק שבחיבור תוספותיו לברכות, השתמש הרא"ש בתוספות אחרות, חוץ מתוספות הרי"ח, שהרי ישנם כמה דיבורים שאינם נמצאים ברי"ח ומפיעים בתוספות אחרות.⁶³

⁶⁰ ע"ע בעלי התוספות, עמ' 465 הערה 29, שהביא אורבך דעת צומבר שבתוספות ברכות אין המהר"ם נזכר בכלל, והנה בדף לב, ג ד"ה מה ראית, כתב הרא"ש דברים בשם ר"מ, ואין ספק שדברים אלו שייכים לרבו מהר"ם. והשווה עוד תוה"ר דף כו, ד אד"ה אי הכי יין נמי (והרוצה להסתלק . . .) עם המובא בהגהות מיימונית הל' ברכות פ"ד אות ט, בשם הרב מאיר. ואמנם לפי מרן בב"י א"ח סי' קע"ד יש הבדל בין סברת מהר"ם לסברת הרא"ש.

⁶¹ בעלי התוספות, עמ' 466–467.

⁶² לפעמים קשה קצת למצוא במבט ראשון המקביל של תוה"ר ברי"ח, מפני שהדברים מופיעים בשינוי לשון וסדר, או במקום אחר, או שרבינו קיצר או ליקט מכמה דיבורים. כדי להקל לקורא הנה כמה מקבילות מסוג זה: תוה"ר דף יא, ב ד"ה ואין מומנין, ברי"ח דף ז, ד"ה אוכל בבית אחר; תוה"ר דף יב, ד ד"ה ולאחותו, ברי"ח דף ט, ד ד"ה יכול יטמא; תוה"ר דף יג, ג ד"ה בעל קרי, ברי"ח דף יא, ג ד"ה בעל קרי; תוה"ר דף יד, א ד"ה פרשי, ברי"ח דף יא, ג אד"ה בעל קרי (: ולעולם דרבנן וכן הגרסא . . .); תוה"ר דף כ, ד אד"ה לא ישאל אדם (: וגם ר' אליעזר הקלירי . . .); ברי"ח דף ג, ג אד"ה והא דאמרינן (: וגם ר' אלעזר הקלירי . . .); תוה"ר דף כא, ג ד"ה ואתי נמי זית, ברי"ח דף כא, ב ד"ה ואתי נמי (בסדר שונה); תוה"ר דף כב, ג ד"ה הוה אמינא, ברי"ח דף כו, ד ד"ה הוה אמינא (בסדר ולשון שונה); תוה"ר ד"ה הכוסס, ברי"ח דף כב, ד אד"ה קמחא דחייט (: וכן הכוסס . . .); תוה"ר דף כג, ד ד"ה א"ל אביי, ברי"ח דף כג, ד אד"ה חביצא (: וא"ת לאביי דבעי למימר . . .); תוה"ר דף כד, א ד"ה אמר רבא והוא דאיכא, ברי"ח שם ובדף כה, א ד"ה אמר רבא; תוה"ר דף כו, ג ד"ה כל המוקדם, ברי"ח דף כו, ב אד"ה אבל כשאין ברכותיהן (: ולמאי דפרישנא דברכת פרי העץ . . .); תוה"ר דף כו, ד ד"ה אמר רב פפא הלכתא, ברי"ח דף כט, ב (בשינוי לשון וסדר); תוה"ר דף כו, ג ד"ה לאחר הסעודה, ברי"ח דף כח, ד ד"ה לאחר סעודה, דף כט, ג (: ויש לספק . . .); כט, ד ד"ה מסקנא (בשינוי סדר ולשון); תוה"ר כח, ג ד"ה אבל הכא דוה לשרות, ברי"ח דף ל, ג ד"ה מי אמרינן (בשינוי קצת, ועיין תו' ברכות מב, ב ד"ה ורב ששת אמר); תוה"ר דף לב, ב ד"ה ואם האכסנאי, ברי"ח סד"ה דמאי; תוה"ר לב, ד ד"ה ולית הלכתא ככל, ברי"ח דף לה, א אד"ה אשר שאלת (בשינוי לשון וסדר); לג, ד ד"ה וחכמים אומרים, ברי"ח דף לו, ב אד"ה ובשבת (: והכי א"ל אינו אומר אלא בנחמה); תוה"ר לד, ב ד"ה אי אמר בה, ברי"ח דף לו, ד אד"ה ולא ידענא (: דר"ח לא שייך ביה); תוה"ר דף לו, ב ד"ה ב"ש אומרים נר, ברי"ח דף מ, א אד"ה כלי אחר (: וטעמא דברכות פירש ה"ר יוסף); תוה"ר שם ד"ה וביה סברי, ברי"ח שם (: וא"ת ומ"ש).
⁶³ השווה: תוה"ר דף ו, ב ד"ה וכי בתשעה, עם תו' ברכות ח, ב ד"ה כאלו מתענה; תוה"ר דף ו, ג ד"ה ואלו אכילת פסחים, עם תו' פסחים פט, א ד"ה דאילו פסח ליום ולילה; דף ו, א אד"ה לק"ש כותיקין (: קודם הנץ . . .) עם תו' יומא לו, ב ד"ה אמר אביי;

כאמור, וכמו שיוצא מרשימת האישים והחיבורים שהוזכרו בתוספות הרא"ש למסכת ברכות לעיל, רבינו הכניס חומר חשוב לחידושו שהיה אצור בחיבוריהם של חכמי ספרד, ולא היה נמצא בתוספות הרי"ח. וצריך להדגיש כי רבינו לא השתמש בחיבורים אלו כדי לשאוב מהם מקורות האצורים בהם לבד, אלא שהוא גם כן העתיק מתורתם, מלה במלה, אלא שלפעמים כתב הדברים בסדר אחר או בשינוי לשון קל, וטושטשו עקבות קודמיו. ואולי גרם דבר זה שיתעלם מהחוקרים שהרא"ש הכניס בתוספותיו מתורת חכמים אחרים יחד עם תוספות הרי"ח. והנה דוגמאות למופת מהמקורות שהעתיק רבינו.

רמב"ן 641

תוספות הרא"ש 65

בירושלמי פסק הלכה	בירושלמי פסק
כרבי שמעון בן גמליאל	כרשב"ג
ואין אנו משגיחין ביה ...	ובה"ג כתב דהלכה כתנא קמא
וכן נהגו ... ובעל הלכות גדלות ...	דאסר ולית' לדרשב"ג
וקשה לי דהא קיימא לן	ולא שייך כאן
הלכה כדברי המיקל באבל	הלכה כדברי המיקל באבל
ויש לומר מיתו מוטל לפניו	משום דאכתי לא חל עליה
אינו בכלל ... שאלו היו סברין	אבלות ואם איתא
בגמרא שלנו כרבי שמעון	דתלמוד דידן סבר דהלכה
בן גמליאל היו פוסקין בן	כרשב"ג [הוה] פסק כותיה

· דוגמאות אחרות כיוצא בזה מהרמב"ן השווה: תוה"ר דף יא, א ד"ה ואינו מברך, עם לקוטות הרמב"ן על ברכות דף יז, ב ד"ה גמרא מוטל לפניו; תוה"ר שם ד"ה ואינו מזמן, עם רמב"ן הנ"ל; תוה"ר שם ד"ה ואין מברכין עלין, עם רמב"ן הנ"ל; תוה"ר דף יא, ג אד"ה ואין מזמנין (: דאנינות נהג...), עם רמב"ן שם ד"ה ויש סוברין; תוה"ר דף יב, ב אד"ה דלייה (: והרמב"ן כתב...), עם מלחמות סוף פרק אלו מגלחין, ד"ה אמר הכותב ראשוני הדור שלפנינו הקשו.

תוה"ר דף י, א ד"ה שלוחא, עם תו' ברכות דף יד, ב ד"ה שליחא; תוה"ר דף כ, ב ד"ה מוכירין גבורות, עם תו' מגילה, ב, א ד"ה וליתני מאימתי; תוה"ר דף כב, א ד"ה עד שיראה פני הבית, עם תו' נדה מו, ב ד"ה איהו חצר; תוה"ר דף לד, ג ד"ה ושורפו, עם תו' פסחים מט, א ד"ה ושורפו; תוה"ר דף לט, א ד"ה וילון, עם תו' ברכות דף נח, ב ד"ה וילון.

⁶⁴ לקוטות הרמב"ן על ברכות דף יח, א אד"ה גמרא מוטל לפניו.

⁶⁵ תוה"ר דף יא, ג.

רשב"א⁶⁶תוספות הרא"ש⁶⁷

וא"ת א"כ מאי טעמייהו דב"ה
 י"ל כיון דבכוס א' הביאר
 אי שקיל מיני' מידי נחשוב
 אותו פגום וכמו שמברך
 על שיוורי כוסות הראב"ד ז"ל⁶⁸
 וא"נ י"ל דמלא בעינן.

וא"ת א"כ מאי טעמייהו דב"ה
 וי"ל כיון דבכוס אחד הביאר
 ואישקיל⁶⁸ מיניה מידי נראה
 דמברך
 על שיוורי כוסות
 א"נ י"ל דמלא בעינן.

דוגמאות כיוצא בזה מהרשב"א⁷⁰ השווה: תוה"ר דף ט, א ד"ה ש"מ
 מצות צריכות כוונה, עם רשב"א דף יג, א ד"ה שמע ישראל (ועיין גם תר"י
 שם); תוה"ר דף ט, ג ד"ה ובאמצע שואל, עם רשב"א דף יג, ב ד"ה בפרקים
 שואל; תוה"ר דף י, ג ד"ה אלא מאי ר' יהודה, עם רשב"א דף טו, א ד"ה
 מאן תנא חרש; תוה"ר דף יא, א ד"ה וכשמת טבי, עם רשב"א דף טז, ב
 ד"ה וכשמת טבי; תוה"ר דף יב, ג ד"ה המוצא כלאים, עם רשב"א דף יט, ב
 ד"ה פושטו ואפי' (ועיין גם תר"י); תוה"ר דף טו, א ד"ה כר' יהודה כן בתירא,
 עם רשב"א דף כב, א ד"ה אמר לו בני; תוה"ר דף טו, ד ד"ה והא איכה
 עגבות, עם רשב"א דף כד, א ד"ה והא איכא עגבות; תוה"ר דף טז, א ד"ה
 איתרמי ליה רוק, עם רשב"א דף כד, ב ד"ה ירושלמי רבי יוחנן; תוה"ר דף
 טז, ד ד"ה מטה פחות, עם רשב"א דף כה, ב ד"ה גירסת כל הספרים
 כך היא (ועיין גם תר"י); תוה"ר דף יז, ב ד"ה דיקא נמי דקתני טעה, עם
 רשב"א דף כו, א ד"ה דיקא נמי; תוה"ר דף יז, ד ד"ה מאן דעבד כמר עבד,
 עם רשב"א דף כז, א ד"ה השתא דל איתמר; תוה"ר דף יח, ב ד"ה עד
 שיראה איסר כנגד לבו, עם רשב"א דף כח, ב ד"ה עד שיראה איסור כנגד
 לבו; תוה"ר דף כ, ב ד"ה אלא אימא הואיל ואומרה על הכוס, עם רשב"א
 דף לג, א ד"ה אלא אימא הואיל ואומרה; תוה"ר דף כא, א ד"ה רבא
 כרע בהודאה תחלה, עם רשב"א דף לד, ב ד"ה רבא כרע בהודאה; תוה"ר
 דף לג, ג ד"ה דוד ושלמה תקנו, עם רשב"א דף מח, ב ד"ה הא דאמרי'
 משה תקן; תוה"ר דף לו, ד ד"ה דמברך [עילויה] ומנח ליה, עם רשב"א דף
 נב, א ד"ה לא דמברך ומנח לי'; תוה"ר דף לט, ג ד"ה האי קרא מרישיה
 לסיפיה, עם רשב"א דף ס, ב ד"ה האי קרא מרישיה לסיפיה.

⁶⁶ רשב"א דף נב, א ד"ה תרי לא.

⁶⁷ תוה"ר דף לו, א ד"ה תרי לא הוו.

⁶⁸ נראה שצ"ל: ואי שקיל, כמו המקביל ברשב"א.

⁶⁹ עיין לעיל הערה 17.

⁷⁰ כאן ציינו הדיבורים של תוה"ר שמכילים רק דברי הרשב"א. לקמן נציין
 המקומות בתוה"ר שדברי הרשב"א מופיעים במקצתם, או יחד עם דברים אחרים.

תר"י⁷¹תוספות הרא"ש⁷²

פי' בטבריא היה מנהגם
 לגמר את הכלי בערבי
 שבתות מפני כבוד השבת
 שיריחו ריח טוב ובצפורי
 היה מנהגם לגמר את הכלים
 במוצאי שבתות וגם הם
 לכבוד שבת היו עושין
 שהיו מראין הצער שיש
 להם מהנפש היתירה שהיה
 להם במנוחת השבת
 וכדי להתנחם מהצער שהיה
 להם מפרידת השבת
 היו מגמרין את הכלים
 להריח ריח טוב. ויש מפרשים
 שעל זה אמרו יהא חלקי
 עם מכניסי שבת בטבריא
 ומוצאי שבת בצפורי
 שבטבריא היו מגמרים הכלים
 בערבי שבתות ובצפורי
 במוצאי שבתות לכבוד השבת
 כדכתבין.

כ⁷³ בטבריא היה מנהגם
 לגמר הכלים בערבי
 שבתות מפני כבוד השבת
 שיריחו ריח טוב ובצפורי
 היו נוהגין לגמר הכלים
 במוצאי שבת וגם הם
 לכבוד שבת היו עושין
 כדי להתנחם מן הצער שהיה
 להם באבדת הנפש יתירה שהיה
 להם בשבת

היו מגמרים הכלים
 כדי להריח ריח טוב. וי"מ
 שע"ז אמרו יהא חלקי
 עם מכניסי שבת בטבריא
 ועם מוציאי שבת בצפורי
 לפי ששניהן היו
 עושין לכבוד השבת.

נראה שיכול להיות שרבינו דילג שורות החסרות כדי לקצר, אבל גם
 איפשר שרבינו דילג על לשונות חוזרות.

דוגמאות כיוצא בזה מתר"י⁷⁴ השווה: תה"ר דף ט, ג ד"ה אמר שמע
 ישראל, עם תר"י דף יג, ב ד"ה אמר שמע ישראל; תה"ר דף ט, ד ד"ה חוזר
 ואומר אמת, עם תר"י דף יד, ב ד"ה חוזר ואומר אמת; תה"ר דף יז, ד ד"ה
 שאני צבור דלא מטרחינן, עם תר"י אד"ה רב צלי (: אבל ביחיד לא
 חיישינן... ועיין בעל המאור שם אד"ה המתפלל של שבת: וה"מ לחזור
 ולהתפלל דלא מטרחינן צבורא אבל למהדר ממלאכה לא שנא יחיד ולא שנא

⁷¹ דף נג, א ד"ה היה מהלך בשוקי טבריא.

⁷² דף לו, ד ד"ה מפני שחוקתן.

⁷³ נראה כי נתחלפו כ"ב, ב"פ, וצ"ל: פי', כמו המקביל בתר"י, ואולי ט"ס נפל בדברי רבינו.

⁷⁴ כאן ציינו היבורים של תה"ר שמכילים ר ק תורת תר"י. לקמן נציין המקומות בתה"ר שמביא דברי תר"י, הן בשלמותם או במקצת, מוויגים עם דברים אחרים.

ציבור...); תוה"ר דף כח, ב ד"ה והוא אומר על המוגמר, עם תר"י דף מב, ב ד"ה והוא אומר על המוגמר; תוה"ר דף כח, ד ד"ה חוץ ממושק, עם תר"י דף מג, א אד"ה חוץ ממושק"א (: וי"א שהוא זיעת חיה...); תוה"ר דף לו, ב ד"ה נחל לשני עולמות, עם תר"י דף נא, א ד"ה זוכה ונחל ב' עולמות (בשם רבני צרפת); תוה"ר דף לו, ב ד"ה אין מברכין על כוס, עם תר"י דף נא, ב ד"ה מאי כוס של פורענות.⁷⁵

הרא"ש לא רק העתיק מחיבורים שונים, אלא גם ידע למזג דבריהם ולהשלים אותם זה בזה. משום כן אנו מוצאים הרבה דיבורים שהם מורכבים מתוספות הרי"ח ומתורת חכמים אחרים, ביחוד תורת חכמי ספרד. נסתפק בדוגמאות מופת אחדות.

תוספות הרי"ח⁷⁶תוספות הרא"ש⁷⁷רשב"א⁷⁸

מספקא ליה לרבי	יש להסתפק
אי בעי למימר עד חצות	אם ר"ל עד חצות
כשיעור תפלה	כשיעור תפלה לרבנן
ועד ד' שעות	או עד ארבע שעות
לר' יהודה או	לר' יהודא או אפילו
כל היום כולו לא הפסיד	כל היום כולו לא הפסיד
	ורב האיי גאון כתב
	אף כל שעה רביעית
	ואע"פ שאינה עונתה
	מברך שתים לפניה
	ואחת לאחריה
	משמע דוקא שעה
	רביעית
	שהוא זמן תפלה
	לר' יהודא אבל
	מכאן ואילך הפסיד
	הברכות ויקרא בלא
	ברכה.

כרבינו האי גאון ז"ל בפירושו ואף כל שעה רביעית אע"פ שאינה עונתה מברך שתים לפניה ואחת לאחריה משמע מדבריו דלאחר ארבע אינו מברך כלל... משום דזמן תפלת השחר כר' יהודה... אבל הקורא לאחר ארבע... אלא שהפסיד ברכות

⁷⁵ מקבילות כיוצא בזה עם בעל המאור השווה: תוה"ר: דף יא, ד אד"ה דלייה דכא לימרו (: ויש דוחין ראייה זו ומפרשים...) עם בעל המאור, סוף פרק אלו מגלחין (ועיין תו' בבא בתרא דף עד, א סד"ה פסקי חדא קרנא, מה שכתב בשם הר"י); ותוה"ר דף כח, א ד"ה ב"ש, עם בעל המאור על ברכות מב, א ד"ה אמר רב פפא הלכתא.

⁷⁶ דף ג, א ד"ה מכאן ואילך.

⁷⁷ דף ז, ג ד"ה מכאן ואילך.

⁷⁸ דף י, ב ד"ה הקורא מכאן ואילך.

דיבורים אחרים כיוצא בזה שהרא"ש מזג זה בזה דברי הרשב"א והרי"ח,
השווה:

תוה"ר דף ו, ג ד"ה לעולם לילא הוא:

וכן חשוב יום... עם רשב"א דף ט, א אד"ה וענין פסק הלכה:
יממא לכולהו מילי דעלמא... וכן שם ד"ה הכי גרסינן לעולם לילה.
הלכך מי שנאנס... רשב"א שם: אבל במי שעבר במזיד...
(ועיין בב"י א"ח סי' רל"ה שכתב שהרא"ש הולך בשיטת הרשב"א).
והאי דקאמר... רי"ח דף א, ב ד"ה לעולם ליליא.

תוה"ר דף ו, ג ד"ה הא ר"א ב"ע:

סתמא דמתניתין... רי"ח דף א, ג ד"ה ואלו אכילת פסחים.
ומשום דמספקא... רשב"א דף ט, א סד"ה ורמינהו: מספקא לן אי
זו סתמא בתריית' והלכך אזלינן לחומר' כראב"ע ונפק' מינה לאכילת מצה...;
יש להעיר שהתו' במגילה דף כא, א ד"ה לאתווי, ובזבחים דף נו, ב ד"ה
ואב"א פסקו כ"א, וברי"ח הנ"ל נראה שפסק כ"ע (וכ"כ בהגהות מיימוניות
בשמו, בהל' חו"מ פ"ח אות י), אבל הרא"ש „מסופק" כשיטת הרשב"א, ועיין
במאירי כאן.

תוה"ר דף טז, ד ד"ה ס"ת צריך מחיצה עשרה:

וכדמסיק... רשב"א דף כה, ב ד"ה אפילו רבי יהושע: אלמא כל
היכא דאית ליה ביתא...
והא דתניא לעיל... ברשב"א בה"ל: והא דתניא לעיל בית
שיש בו ס"ת...
ודוקא ס"ת... רי"ח דף יד, ד ד"ה ספר תורה.

תוה"ר דף יז, ב ד"ה מפני שיכול:

וא"ת אמאי... רי"ח דף טו, ב ד"ה קשיא.
אע"ג דאותה ברייתא... רשב"א דף כו, ב ד"ה ואם הבדיל
בשניה: ואע"ג דאקשינן עלה מדתני' טעה ולא הזכיר...

תוה"ר דף יח, ג ד"ה הא דאדכר לאחר שומע תפלה:

ומפרש בירושלמי... רי"ח דף יז, ב אד"ה אלא אידי ואידי
ביחיד: מיהו היכא ששכח שאלה.
ומיהו מצאתי ברוב הספרים... ברשב"א דף כט, ב ד"ה

והא דאמרינן: ומ"מ הא דגרסינן בירושלמי... לכאורה אין נראה מהא דגמרינן... (ועיין בתר"י ד"ה וקצת רבני צרפת).
וא"ת הא אמרינן לקמן בפ' אין עומדין... ברי"ח הנ"ל.

ונראה דסברי ה"ג... הרשב"א שם ד"ה שאלה בברכת השנים:
והראב"ד ז"ל כתב שמחזירין אותו...

תוה"ר דף כג, א ד"ה ומדלגבי ערלה:

מהלכות גדולות הוא זה... רי"ח דף כד, א ד"ה והלכתא כמר.

ולא נהירא... הרשב"א דף לו, ב ד"ה רבי אליעזר אומר, בשם הראב"ד. (ועיין חידושי הרמב"ן כאן סד"ה ה"ג רב דאמר, ובתו' כאן ד"ה והלכתא כמר, בשם הר"מ מאיוורא, וכ"כ במרדכי סי' קטו, ובריטב"א ברכות פ"א הל' י.)

תוה"ר דף כד, א ד"ה האי דובשא דתמרי:

פי' בה"ג... רי"ח דף כה, ב ד"ה האי דובשא.
ואפשר דטעמא דגאון... רשב"א דף לח, א אד"ה דבש של תמרים: ומ"מ אפשר כדרכי הגאון ז"ל דבש כתיב בפרשה ולא דתרים...

תוה"ר דף כו, א ד"ה אמר אביי כותיה:

צ"ע אם הלכה... רי"ח דף כז, א ד"ה אמר אביי.
ורב האי גאון... פסק הגאון הוזכר ברשב"א דף מ, א ד"ה ורבי יוחנן אמר לך.
וה"ה לעיל... ברשב"א שם סד"ה והא בעינן: ולר"י נמי דבעי מלכו'...

תוה"ר דף כט, א ד"ה הדס וכל דדמי ליה:

ה"ג בה"ג... רי"ח דף לא, א ד"ה תנא הדס.
וכן כתב רב האי גאון... רשב"א דף מג, א ד"ה מתיבי אין.

תוה"ר דף כט, ב ד"ה על חמשת המינין:

בירושלמי... עיין רי"ח דף לא, א ד"ה על העץ ועל פרי העץ.
כתב ר"ח... הובא ברשב"א דף מד, א ד"ה ולענין מי שאכל (וכן באור זרוע ח"א סי' קפ"א).
והיכא שאכל פירות... ברשב"א הנ"ל.

תוה"ר דף לב, א ד"ה להיכן הוא חוזר:

וראיתי כתוב בשם רב האי ... רשב"א דף מו, ב ד"ה ולענין אח' שמפסיק.
וכן כתב בה"ג ... הובא ברי"ח דף לג, א אד"ה עד היכן ברכת הזימון.

תוה"ר דף לד, א ד"ה מאן דאמר צריכה:

והכי נמי קאמר רב פפא ... רי"ח דף לו, ג ד"ה מאן דאמר צריכה.
מ"מ יש להסתפק ... רשב"א דף מט, א אד"ה ואידי דאמר: ומ"מ יש להסתפק בזה הרבה ... (ועיין תו' דף מט, א ד"ה ברוך שנתן, וכדף מ, ב ד"ה אמר אביי).

תוה"ר דף לה, ב ד"ה אינהו נפקי בזימון:

אע"פ שברך כבר מצי למימר ... עיין רי"ח דף לז, ד ד"ה שמע ריש גלותא.
ודוקא שנים עם אחד ... רשב"א דף נ, א ד"ה אינהו נפקא בזימון: ודוקא בדקרי חד מגייהו דתרי עדיפי ...

תוה"ר דף לה, ג ד"ה כמאן אזלא הא:

פסק ר"ח ... רי"ח דף לח, ג ד"ה כמאן אזלא הא.
ויש נוהגין לאכול דייסא ... רשב"א דף נ, ב אד"ה ולענין פסק הלכה: ויש נוהגין לאכול דיסא בפת ...

תוה"ר דף לז, ג ד"ה הא בתחלה:

פי' רב האי גאון ... רשב"א דף נג, א אד"ה תני חדא.
ור"ח פי' ... רי"ח דף מא, א ד"ה הא בתחלה.

תוה"ר דף לט, ב ד"ה ור' יוחנן אמר:

הלכתא כר' יוחנן ... רי"ח דף מג, ד ד"ה ר' יוחנן אמר.
גרסי' בירושלמי ... שם ד"ה וכלים.
וגם משמע מן הירושלמי ... רשב"א דף ס, א אד"ה בנה בית.

להלן דוגמת מופת מדיבור תוה"ר המורכב מתורת תר"י והרי"ח.

תוספות רי"ח⁷⁹

פר"ח שמענו מרבתינו
שכובשין שומשין וורד
ועצי בשמים זמן מרובה
וקולטין השומשמן ריח
של בשמים וטוחנין אותן
ויש בו ריח של בשמים
משחא כבישא⁸² קרוב
לטחינתו גותנין עליה
ועצי בשמים ואינו
קולט כל כך הריח.

תוספות הרא"ש⁸⁰

פר"ח שמענו מרבתינו
שכובשין שומשמן ומור
ועצי בשמים
וקולטין השומשמן ריח
של בשמים וטוחנין אותו
ויש בו ריח של בשמים
ומשחא טחינא קרוב
לטחינתו גותנין עליה
עצי בשמים ואינו
קולט כל כך הריח
ובערוך פירש
דכשרתא עיקרו שמן
ומערבין בו כמה
מינין מעצי בשמים
שמכשירין אותם
מעשה רוקח מפוטם
(כגון זה) מברכין
עליהם בורא עצי
בשמים

תר"י⁸¹

וכתב רב נתן בעל
הערוך דכשרתא עיקרו
שמן ומערבים בו כמה
מינים בעצי בשמים
שמכשירין אותו
מעשה רוקח מפוטם
כגון זה מברכים
עליו בורא עצי בשמים
וכתב הראב"ד ז"ל שזהו
כשהעצים לשם
אכל אם הוציא
העצים אין מברכים עליו
אלא מיני בשמים...
שברכת בורא מיני
כוללת הכל.

וכתב הראב"ד ז"ל זהו
דוקא כשהעצים בתוכו
אבל אם הוציא משם
העצים אין מברך עליו
אלא בורא מיני בשמים
דברכת בורא מיני
בשמים כוללת הכל.

דיבורים כיוצא בזה, שהרא"ש מזג דברי הרי"ח ותר"י, השווה:

תוה"ר דף כג, א ד"ה פלפלי רב ששת אמר:

וקיי"ל כר"ב... רי"ח דף כד, ב ד"ה פלפלי רב ששת.
כתב רב אלפס... תר"י דף לו, ב ד"ה פלפלי רטיבתא.

⁷⁹ דף לא, א ד"ה משחא כבישא.

⁸⁰ דף כט, א ד"ה משחא כבישא.

⁸¹ דף מג, א ד"ה וכשרתא ומשחא.

⁸² דיבור חדש ברי"ח שם, ד"ה משחא כבישא.

תוה"ר דף כג, ב ד"ה רב ושמואל דאמרי תרווייהו:

הני תרי מימרא... רי"ח דף כד, א ד"ה אמר רב יוסף.
וכן משמע... תר"י דף לו, ב ד"ה וגאון אחד.

תוה"ר דף כד, ג ד"ה וכי מה ענין ר' בנימין בר יפת:

והכי קיי"ל... רי"ח דף כה, ג ד"ה וכי מה ענין.
אבל הרי"ף... תר"י דף לח, ב ד"ה אפילו ר' יוסי: ונראה שטעם
שלהם הוא...

תוה"ר דף כח, ד ד"ה הואיל ואין בית הבליעה:

פירוש רש"י... רי"ח דף ל, ד ד"ה לפי שאין.
רא"ת לפי הגאונים... תר"י דף מג, א אד"ה והוא אומר על
מוגמר: ואכתי איכא למידק לפי דעת הגאונים...

תוה"ר דף לג, ג ד"ה ובשבת:

י"מ שפותח... רי"ח דף לו, ב ד"ה בשבת.
ומה שכתב רב אלפס... תר"י דף מח, ב אד"ה ובשבת מתחיל:
ומה שכתב הרי"ף ז"ל שחותם בשבת בא"י...

תוה"ר דף לד, ד ד"ה אמר שמואל לעולם:

ירושלמי... רי"ח דף לו, ג ד"ה אמר שמואל לעולם.
וה"ר יהודה ברצלוני... בתר"י דף מט, ב אד"ה מכיון שהוא
אומר: וכתב הרב רבי יהודה ברצלוני...

תוה"ר דף לה, ב ד"ה קמ"ל כי הא:

ועדיין לא אכלו... רי"ח דף לו, ד ד"ה הא קמ"ל כדר' אבא.
ומה שפירשתי שברכו ברכת... תר"י דף נ, א ד"ה ומפני
כך נראה למורי לפרש.
ורב אלפס גורס... רי"ח הנ"ל.

תוה"ר דף לו, א ד"ה חי ומלא:

וא"ת הא אמרי'... רי"ח דף לט, א ד"ה חי ומלא.
ובהלכות רב אלפס גריס... תר"י דף נא, א אד"ה חי ומלא:
והרי"ף גורס...

תוה"ר דף לח, ג ד"ה ארבעה צריכים להודות:

שאלו לרב האי... רי"ח דף מב, א ד"ה ארבעה צריכים.
ונהגו בצרפת ובאשכנז... תר"י דף נה, ב אד"ה ארבעה
צריכים.

וכ"כ ה"ר יוסף... רי"ח דף מב, א אד"ה אימא בי עשרה.

תוה"ר דף לט, ד ד"ה כי פריס סודרא:

ה"ה על כל כובע... רי"ח דף מד, א ד"ה כי פריס סודרא.
והא דאמרינן כל הברכות... תר"י דף ס, ב בי שמע, בשם
רב עמרם גאון.

רבינו אשר ידע להרכיב ולמזג תוספות הרי"ח ותוספות אחרות.⁸³
וגם דברי מחברים אחרים, כגון הרשב"א, תר"י, והתוספות, זה בזה.⁸⁴
אפילו בזמן שהרא"ש העתיק מתורת איזה חכם הוא היה עצמאי, ולא
נמנע להביע דעותיו על הנושא. עדות על זה היא העובדה שאנו נתקלים

⁸³ השווה: תוה"ר דף ו, ד ד"ה יכול יהא נאכל, עם המקביל ברי"ח דף א, ד,
התירוץ השני של תוה"ר בשם ה"ר יוסף אינו ברי"ח, ועיין שם בהגהה; תוה"ר דף ח, ג
ד"ה כל ברכה, עם המקביל ברי"ח, ותו' ברכות דף מ, ב ד"ה אמר אביי; תוה"ר דף
יא, ב ד"ה אין פרץ, עם המקביל ברי"ח דף ז, ג, והכתוב בגיליון הרי"ח שם בשם תו' ר'
ברוך; תוה"ר דף יח, א ד"ה אמר ר' יוחנן, עם המקביל ברי"ח דף טו, ג ובתו' דף כח, א
ד"ה הלכה מתפלל (ואומנם הלשון דומה קצת יותר למה שכתב הרשב"א שם, ד"ה תנו
רבנן, ועיין בתר"י שם ד"ה ויש לשאול); תוה"ר דף יט, ב ד"ה אבוה דשמואל, עם המקביל
ברי"ח דף יז, ד והתו' ברכות ל, א ד"ה אבוה דשמואל; תוה"ר דף יט, ג ד"ה רב אשי
עבד, עם המקביל ברי"ח דף יט, א והתו' ברכות לא, א ד"ה רבנן עבדי, וע"ע מרדכי
סי' ק; תוה"ר דף כב, ג ד"ה ר' אליעזר, עם המקביל ברי"ח דף כג, א ובתו' ברכות דף
לו, ב ד"ה והלכתא; תוה"ר דף כו, ד ד"ה זה שני, עם המקביל ברי"ח דף כח, א ובתו'
ברכות דף מא, ב ד"ה זה זני; תוה"ר דף לב, ב ד"ה ולא אמנ תומה, עם המקביל ברי"ח
דף לד, א ותו' סוכה דף נא, ב ד"ה וכיין; תוה"ר דף לד, ב ד"ה שבתות, ורי"ח דף לו, ד
ד"ה ברכת המזון, ותו' סוכה דף כו, א ד"ה אי בעי אכיל.

⁸⁴ השווה: תוה"ר דף כב, ב ד"ה רב נחמן אמר, עם תר"י דף לו, א ד"ה ורב נחמן
אמר, והרשב"א שם, ד"ה ורב נחמן אמר; תוה"ר דף כב, ג ד"ה הלכתא כותיה, עם תר"י
דף כ"ה, ב ד"ה ואומרים רבני צרפת, ותו' חולין דף כה, ב ד"ה זה וזה לפטור; תוה"ר
דף כד, ד ד"ה כיון דשקלת, עם תו' ברכות דף לט, א ד"ה בצר ליה שיעורא, והרשב"א
שם אד"ה כיון דשקל ליה (וכ"ז לכאורה מן הירושלמי); תוה"ר כו, ב ד"ה אבל בשאין
ברכותיהן, עם תר"י דף מא, א ד"ה אבל בשאין (עוד כתב כה"ג שאם היו...),
והרשב"א שם אד"ה אמר עולא מחלוקת (וטעמא דהא מילתא...); תוה"ר דף כט, ב
ד"ה ורבנן ארץ הפסיק, עם תר"י דף לה, א ד"ה גמ' קדש הלולים, והרשב"א שם ד"ה
אי נמי, ובדף מד, א ד"ה ורבנן ארץ; תוה"ר דף ל, ב ד"ה הא בשאר ברכות, תר"י דף
מה, ב ד"ה ונמציו, ורשב"א שם סד"ה לא קשיא (טעמא דבתר אכילה...); תוה"ר
דף לח, א ד"ה והייתם קדושים, עם תר"י דף מג, ב ותו' חולין דף קה, א ד"ה מים
ראשונים.

בהרבה דיבורים שהועתקו בהרא"ש, או נמצאים בתמציתם, מהרי"ח,⁸⁵ מתר"י,⁸⁶ ומאחרים,⁸⁷ והוסיף הרא"ש עליהם נופך משלו, הן לבאר דבריהם או להרחיבם, או להעיר עליהם.

למרות שהרא"ש מאוד התחשב בדברי הר"י, לא נמנע בשביל זה מלחלוק עליו,⁸⁸ ופעם אחת אנו מוצאים שהוא ממשיך להחזיק בשיטת הר"י, אפילו בזמן שהר"י עצמו כבר חזר בו.⁸⁹

עצמאות הרא"ש בתור חכם ופוסק מתבטאת גם בזה שהוא מכריע בין הפוסקים, כגון תוספות הר"י וחכמי ספרד, או חכמי צרפת ואשכנז, בלי משוא פנים ורק מתוך התחשבות בהלכה עצמה.⁹⁰ גם יש להעיר שאפילו כשהרא"ש מעתיק מאיזה חיבור, הוא מאוד נזהר בפרטים, דקים מאוד, וזה מעיד שעשה עבודתו בזהירות, מתוך התחשבות

⁸⁵ השווה: תוה"ר דף ט, ד ד"ה טועם ואין, עם המקביל ברי"ח דף ו, א; תוה"ר דף יא, ג ד"ה רב אשי, עם רי"ח ד"ה פסק; תוה"ר דף טו, ג ד"ה בית הכסא, עם המקביל ברי"ח דף יד, א; תוה"ר דף יח, ד ד"ה איכא דאמרי, עם המקביל ברי"ח דף יז, ג; תוה"ר דף כה, ב ד"ה אלא אמר רבא, עם המקביל ברי"ח דף כו, א; תוה"ר דף כו, א ד"ה ורי"א, עם המקביל ברי"ח דף כו, ד; תוה"ר דף כט, ד ד"ה דחנקתיה, עם המקביל ברי"ח דף לא, ג; תוה"ר דף ל, א ד"ה נשים ועבדים, עם המקביל ברי"ח דף לב, א; תוה"ר דף לה, א ד"ה שמע ריש גלותא, עם המקביל ברי"ח דף לו, ד; תוה"ר דף לה, ב ד"ה אמר רבא, עם המקביל ברי"ח דף לו, ד; תוה"ר דף לה, ג ד"ה ונטלין ממנו, עם המקביל ברי"ח דף לח, ג; תוה"ר דף לו, ג ד"ה ואם אין לו, עם רי"ח דף לט, א ד"ה הנכנס לביתו; תוה"ר דף לו, ג ד"ה אלו דברים, עם המקביל ברי"ח דף מ, א; תוה"ר דף לט, ד ד"ה ר' עקיבא, עם המקביל ברי"ח דף מד, ג.

⁸⁶ השווה: תוה"ר דף כד, ג ד"ה וכי מה ענין, עם תר"י דף לח, ב ד"ה אפילו ר' יוסי; תוה"ר דף כח, ד ד"ה חוץ ממושק, עם תר"י דף מג, א ד"ה חוץ ממושק; תוה"ר דף לד, ב ד"ה אבל פתח בהטוב, עם תר"י דף מט, ב ד"ה לאות ולברית.

⁸⁷ השווה: תוה"ר דף יז, ב ד"ה מפני שיכול, עם רשב"א דף כו, ב ד"ה ואם הבדיל בשניה; תוה"ר דף כג, ב סד"ה פלפלי רב ששת אמר; תוה"ר דף כח, ג ד"ה ור' יוחנן, עם רשב"א דף מג, א ד"ה ולענין פסק; תוה"ר דף כט, ד ד"ה דחנקתיה אומצא; תוה"ר דף לב, א ד"ה להיכן הוא חזור, עם רשב"א דף מו, ב ד"ה ולענין אח'; תוה"ר דף לג, ד ד"ה איכא בנייהו; תוה"ר דף לו, ג ד"ה ואם אין לו אלא כוס; תוה"ר דף לו, ד ד"ה הנכנס.⁸⁸ עיי' לדוגמא: תוה"ר דף כה, א ד"ה מי סברת רבי יוחנן; תוה"ר דף כו, א ד"ה בושלי כומרא, ורי"ח דף כו, א ד"ה בושלי כמרא; תוה"ר דף כו, ג ד"ה אבל בשאין, עם המקביל ברי"ח דף כו, א.

⁸⁹ השווה רי"ח דף כא, א ד"ה אחליה והדר, עם המקביל בתוה"ר דף כא, ב; ומאמרי תוספות הרא"ש לפרק המדיר עמ' יט-כ.

⁹⁰ השווה לדוגמא: תוה"ר דף טו, א ד"ה צואה על בשרו; תוה"ר דף כג, ב ד"ה רב ושמואל, עם רי"ח דף כד, ג ד"ה אמר רב יוסף; וד"ה בתחלה, ותרי"ח דף לו, ב ד"ה וגאון אחד; תוה"ר דף כג, ג ד"ה ומדלגבי ערלה, עם רי"ח דף כד, א ד"ה והלכתא, והמובא ברשב"א בשם הראב"ד, בדף לו, ב ד"ה רבי אליעזר (וע"ע בתו' שם ד"ה והלכתא כמר, ובמרדכי סי' קט"ו); תוה"ר דף כט, ג ד"ה אכל טבל; תוה"ר דף לו, א ד"ה חי ומלא, עם המקביל ברי"ח דף לט, א, ותרי"ח דף נא, א ד"ה חי ומלא; תוה"ר דף לט, ב ד"ה התם נמי, עם המקביל ברי"ח דף מג, ג, ומה שכתב המרדכי סי' רט"ז בשם ר' יחיאל מפארי"ש.

כתנאי החיים והמנהגים של ספרד. משום כן, אנו מוצאים שלפעמים, אפילו כשמעתיק מלה במלה, הוא דולג על איזה משפט, או מכניס שנויים קלים. הנה דוגמאות אחדות.

כשהרא"ש דן באיזה קמח יש לברך בפה"א, הוא מעתיק כל המובא ברי"ח, אבל דולג על תבת "שלנו", יען שמין קמח זה היה מאוד מצוי בצרפת, אבל לא בספרד. לפנינו הנוסח:

תוספות הרי"ח⁹¹תוספות הרא"ש⁹²

אומר רבי דלא מיירי בקמח
הנטחן כמו קמח סולת שלנו
שעושין ממנו פת שלנו...
אלא מיירי בקמח שאינו נטחן
כל כך ויש בו עדיין טעם חטה
וראוי לאכול בזה הענין
ופעם אחרת פירש לנו רבינו
שהוא קמח נטחן לגמרי
כעין שלנו אבל משל קליות
שמייבשין אותו בתנור והקמח
קלי

נראה דלא מיירי בקמח
הנטחן דק דק
שעושה ממנו פת...
אלא מיירי בקמח שאינו נטחן
כ"כ ויש בו עדיין טעם חטה
וראוי לאכול בזה הענין
עי"ל
דמיירי בקמח שנטחן לגמרי
אלא שעשוי מחטין של קליות
שנתיבשו בתנור ואותו קמח
ראוי לאכילה.

כשהרא"ש⁹³ מעתיק מהרי"ח⁹⁴ קושית ר"ת בענין אחת ארוכה ואחת קצרה, הוא דולג על השאילה "היאך אנו אומרים יום הנף בהשכיבנו הלא קצרה היא", יען כי בספרד לא היו רגילים לאומרה. כשהרי"ח מוסר איזה דינים בשם "המחזוריים",⁹⁵ הרא"ש מעתיקם בשם "יא",⁹⁶ או בסתם,⁹⁷ משום שדברים אלו לא היו כתובים במחזוריים של ספרד. כשהרי"ח מביא נוסח ספרדי בלשון "וגרסת הספרים שלהן",⁹⁸ הרא"ש מעתיק "גירסת רוב

⁹¹ דף כב, ג ד"ה קמח דחיטי.

⁹² דף כב, ב ד"ה קמח דחטי. דוגמא כיוצא בזה השווה תוה"ר דף כג, ב ד"ה רב ושמאל, עם הרי"ח דף כד, ג ד"ה אמר רב יוסף, שרבינו דלג שם על משפט שלם, שאנו עושין שנותנין קמח כדי לקפות המאכל והירקות ולא ליתן טעם. וכנראה זה לא היה רגיל בספרד.

⁹³ תוה"ר דף ת, א ד"ה אחת ארוכה.

⁹⁴ דף ג, ב ד"ה אחת ארוכה.

⁹⁵ רי"ח דף ו, ג; ל, א; ל, ד.

⁹⁶ תוה"ר דף כו, ד; כח, ד.

⁹⁷ שם דף י, א.

⁹⁸ רי"ח דף לב, ד.

הספרים.⁹⁹ לעומת זה כשהרי"ח מביא גרסה צרפתית בלשון „ובמקצת ספרים שלנו“,¹⁰⁰ הרא"ש כותב „וגם בקצת ספרים“.¹⁰¹

ולבסוף יש גם לתת את הדעת על הדיבורים של תוספות הרא"ש למסכת ברכות שאין להם מקבילות לא בהרי"ח ולא בשאר המקורות ששאב מהם הנ"ל.¹⁰²

שאלה מאוד חשובה היא לדעת באיזו מדה מביעים הדברים שמביא הרא"ש בתוספותיו, את דעתו שלו. אורבך חושב שאין הדברים מביעים את דעת הרא"ש אפילו כשהוא כותב בגוף ראשון, „לפיכך אין למצוא סתירות בתוספות הרא"ש ממסכת למסכת, שכן גם במקומות שהדברים נאמרים בגוף ראשון — לא הרא"ש המדבר אלינו, אלא המקורות“.¹⁰³

לעניות דעתי, יוצא בלי ספק מן הכתוב למעלה, שתוספות הרא"ש למסכת ברכות אינו סתם העתק. לפיכך כשהרא"ש מעתיק מתורת איזה חכם זהו מפני שאוחז וסובר באותה דעה. עדות ברורה על זה היא העובדה שעל הרוב הדיבורים הנמצאים כאן היו ליסוד פסקיו בהלכות שלו.¹⁰⁴ מעטים הם מקומות הסותרים בין תוספות הרא"ש למסכת ברכות ופסקיו.¹⁰⁵ נוסף לזה אנו מוצאים שיצא מתוספות אלו להשיב בתשובותיו הלכה למעשה.¹⁰⁶

⁹⁹ תוה"ר דף ל, ד.

¹⁰⁰ רי"ח דף יד, א.

¹⁰¹ תוה"ר דף טו, ד.

¹⁰² עיין תוה"ר דף: ג, א ד"ה מאימתי; ו, ג ד"ה בריוני; שם ד"ה הוה קא בעי; ו, ד ד"ה אי משום טרדא; ט, ב ד"ה בשעה שמעביר; י, א ד"ה אבל תרומה; יא, ג ד"ה ומכל מצות; יד, ג ד"ה אם יכול; טז, ב ד"ה והרי עקבו; טז, ג ד"ה עד חצות; טז, ד ד"ה ושל מוספין; יז, ב ד"ה אומר קדושה; יח, ב ד"ה כנגד שבעה; יט, א ד"ה רב חסא אמר; יט, ב ד"ה אני ראיתי; כד, א ד"ה מרתח גביל; כז, ב ד"ה לאחר הסעודה; כח, ב ד"ה לא סבר לה מר; כט, ב ד"ה אמר ר' יהושע בן לוי; לא, א ד"ה כל הברכות; שם ד"ה ויש מהם; לב, ב ד"ה מה ראית; לב, ג ד"ה מהו דתימא; לג, ד ד"ה ר' אליעזר; שם ד"ה איכא בנייהו; לד, ב ד"ה אי חתים; לה, ב ד"ה ובטבו חיינו; לו, ג ד"ה סתם מחשבת; לו, ד ד"ה ורבא אמר יאותו; לח, ב ד"ה הרואה; שם ד"ה על הרוחות; לט, א ד"ה אלא אידי ואידי.

¹⁰³ בעל התוספות, עמ' 467.

¹⁰⁴ עיין מאמר פרופ. הרי"ן אפשטיין ו"ל הנוכח למעלה בהערה 1.

¹⁰⁵ עיין שם.

¹⁰⁶ השווה: תוה"ר דף ה, א ד"ה מסייע ליה לר' יוחנן, עם שו"ת הרא"ש (דפוס וניציא) כלל ד, ו; תוה"ר דף ח, ב אד"ה משקרא ק"ש (:מ"מ מסתברא דבני אדם הרגילין . . .), עם שו"ת כלל ד, ב; א"ד הנ"ל (:ומי שרגיל לישון . . .), עם שו"ת כלל ד, א (ולענין ברכת התורה . . .); תוה"ר דף יא, ב אד"ה ואין מומנין עליו (:ויש שנוהגין לברך ואומרים . . .), עם שו"ת כלל כו, א; תוה"ר דף יד, ב ד"ה ור' יוחנן אומר ולואי, עם שו"ת כלל ד, יג (בהתאמת מלולית), ובשו"ת ד, ט; תוה"ר דף יז, ב אד"ה מפני שיכול (:ואין להקדים תשלומין לחובת . . .), עם שו"ת כלל ד, ט; תוה"ר דף כו, ד סד"ה אי הכי יין (:וי"א שיש לברך על המים . . .), עם שו"ת כלל ד, יד; תוה"ר דף לח, א אד"ה הרואה (:וכל הברכות . . .), עם שו"ת כלל ד, ג.

ג. מגמת הרא"ש בתוספותיו

מגמת הרא"ש היתה לחבר תוספות חדשות. דבר זה היה צורך השעה. נגד חידושי בעלי התוספות קמו בעיקר בעלי שתי טענות: (א) שטענו שחיבורי בעלי התוספות צריכים תיקונים ותיקוני תיקונים. (ב) שטענו כי התוספות נתחברו על ידי מחברים רבים ובזמנים שונים.¹⁰⁷ בתוספותיו רצה הרא"ש לתקן חיסרונות אלו. מצד אחד השתדל לחבר תוספות בלי שיבושים ונקיים מטעויות. מצד שני כתב בדרך כלל כל חידושו – ואפילו מה שהעתיק מאחרים – בסתם, כדי שיראה הכל כחיבור אחד של מחבר אחד, ויוכלו הלומדים להשוות ממקום למקום במסכת אחת וגם ממסכת למסכת.

יש טעם נוסף שהניע את הרא"ש לחבר תוספותיו. ידוע שהרא"ש רצה למזג חידושי חכמי צרפת ואשכנז עם חידושי חכמי ספרד. כבר העיר אורבך שתוספות הרא"ש למסכת סנהדרין מורכבים מתוספות שאנן וחידושי הרמ"ה.¹⁰⁸ הרא"ש הרגיש שתוספותיו לא יהיו שלמים ומקובלים ע"י קהל הלומדים – לכל הפחות בספרד – אם לא יזכיר ג"כ מתורת חכמי ספרד.

ישנו מכתב אחד, מאוד מאלף, ששלח רבינו יעקב בן הרא"ש ז"ל, ושאפשר להסיק ממנו מסקנות חשובות. במכתב ששלח רבינו יעקב לאחד שרצה לבוא מאשכנז לספרד הוא כותב שיביא מכל החיבורים, הן של הגמרא, רש"י, או אחרים, חוץ מן התוספות: «ותוספות אינך צרי' להביא כי אין אנו לומדי' אלא שיטת אבא מרי וצו"ל».¹⁰⁹

לדעתנו ממכתב הנ"ל יש ללמוד: (א) שתוספות הרא"ש הן אחרות, ולא סתם העתק משאר תוספות. (ב) שרבינו יעקב, ויש לשער שגם אביו הרא"ש, התנגדו להתפשטות שאר תוספות – או שלכל הפחות היה להם עמדה שלילית כלפם, ולא היו שבעים רצון מהם. דבר זה, מעיד שהרא"ש, כאמור לעיל, התחשב בטענות שיצאו נגד התוספות, ושהוא חשב שתוספותיו יועילו יותר לקהל הלומדים משאר תוספות.

מהאמור לעיל ניתן לסכם את המסקנות הבאות:

א. תוספות הרא"ש למסכת ברכות הן תוספות חדשות, בהן נכללו הרבה מתורתם של חכמי ספרד.

ב. הרא"ש הוא המדבר אלינו, ולא רק המקורות שמהם שאב.

ג. הרא"ש המשיך בעבודתם של עורכי תוספות אחרות כמו ר' אליעזר מטון ור' פרץ.

¹⁰⁷ בעלי התוספות, עמ' 22.

¹⁰⁸ שם עמ' 466, הערה 34.

¹⁰⁹ אברהם חיים פריימן, ארץ נורה, הסוקר (שנה שניה), עמ' 37, בודאפשט